

Skausmingosios Švč. Mergelės Marijos siužetai Lietuvos liaudies dailėje: pirmavaizdžio problema ir populiarumas

Straipsnyje nagrinėjamos Skausmingosios Švč. Mergelės Marijos siužetai ir jų atmainos Lietuvos liaudies dailėje. Netolygus išlikusios ikonografinės medžiagos pasiskirstymas profesionaliojoje ir liaudies dailėje nulėmė pirmavaizdžių nustatymo problemas, todėl šiame tekste pateikiamos tik jų interpretacinės paieškos. Tyrimo metu nustatyta, kad lietuvių liaudies skulptūroje galime išskirti tris Skausmingosios Švč. Mergelės Marijos siužetus – Motina po kryžiumi, septyni Dievo Motinos sopuliai ir Pieta. Pirmieji du siužetai sutinkami ir profesionaliosios bažnytinės dailės pavelde, tačiau Pietos ikonografinio tipo atmainų dievdirbių kūryboje pirmavaizdžių ir analogų teko ieškoti Vidurio ir Rytų Europos kraštų dailėje. Nustatyta, kad liaudies meistrų išdrožtos Pietos išlaikė seniausias vėlyvosios gotikos atmainas ir variantus, tačiau šio ikonografinio tipo raidai įtaką padarė ir baroko bažnytinė dailė.

Reikšminiai žodžiai: Sopulingoji Švč. Mergelė Marija, Pieta, pirmavaizdis, ikonografija, Lietuvos religinė dailė, tradicija

Ivadas

Skausmingosios Švč. Mergelės Marijos siužetai ir vaizdavimas dailėje kildinamas iš vėlyvųjų viduramžiais plėtotų apmąstymų ir meditacijų Kristaus kančių tema. Viduramžių bažnyčioje nuo XII a. religinėse praktikose pradėtas taikyti vadinamasis emocinis pamaldumas, kuriuo siekta gilesnio ir artimesnio santykio su Dievu. Viena iš šio pamaldumo apraiškų buvo Švč. Mergelės Marijos kaip Skausmų Motinos (*Mater Dolorosa*) gerbimas.

Skausmingosios Dievo Motinos raiška Lietuvos profesionaliojoje bažnytinėje dailėje praktiškai netyrinėta tema, tačiau kaip ši tema atsispindi religinėje liaudies dailėje rašė visa eilė autorių. Lietuvos istoriografijoje tyrinėtas Skausmingąją Švč. Mergelę Mariją vaizduojančių

ikonografinių tipų ir liaudies skulptūrų siužetų paplitimas bei jų funkcinis pasiskirstymas¹. Apie Skausmingosios Dievo Motinos vaizdavimą vieni pirmųjų rašė Paulius Galaunė, Juzefas Perkowskis, vėliau šią temą nagrinėjo Akvilė Mikėnaitė, Vytenis Rimkus, Daiva Beliūnienė, Skaidrė Urbonienė². Fragmentiškai Skausmingosios Dievo Motinos vaizdavimas iš formaliosios analizės pusės tirtas įvairių autorių, nagrinėjusių atskirų dievdirbių kūrybą, aptariant jų kūrinių menines ypatybes, stilistiką ir plastiką³.

Reikia pastebėti, kad neretoje publikacijoje apie Skausmingąją Dievo Motiną kaip ir kito populiaraus Rūpintojėlio siužeto atveju pasirenkamas „romantiškas“ rašymo būdas ir retorika. Pavyzdžiui, teigiama, kad Sopulingoji Dievo Motina, Pieta lietuviams buvo labai artima ir suprantama, todėl taip plačiai paplito, nes lietuvių motina kentėjo sūnų paėmus į rekrutus, jam mirus⁴. Paulius Galaunė teigia, kad „tai yra pasipasakojimas gilaus liūdėsio, kuris dvelkia į mus ir iš Rūpintojėlio, ir Lietuvos laukų peizažo, ir ošimo tų medžių, kurie apsupa tų statulėlių koplytėles bei stogastulpius arba koplytstulpius. Tai yra visi žemaičiai.“⁵. Šiame straipsnyje Skausmingosios Dievo Motinos šios neoromantiškos jos sampratos ir galimų ištakų nenagrinėsime, tačiau minėto ir iki šiol aktualaus autoriaus – P. Galaunės – knyga mums svarbi, nes jis pirmasis Skausmingosios Dievo Motinos vaizdavimą liaudies skulptūroje išskyrė į grupes ir aptarė galimą atvaizdo kilmę. Šis iškilus menotyrininkas pirmasis padarė prielaidą, kad Skausmingosios Dievo Motinos atvaizdas į Lietuvą pateko tiesiogiai iš Vokietijos arba per Lenkiją, tačiau čia patyrė savitas transformacijas⁶. P. Galaunės išvadas ir prielaidas vėliau esmingai koregavo S. Urbonienė. Apžvelgusi platų Vidurio ir Rytų Europos kraštų primityviosios (liaudiškos) skulptūros kontekstą, ji padarė išvadą, kad Skausmingosios Dievo

¹ Urbonienė (2002); Urbonienė (2015).

² Galaunė (1930); Perkowski (1929); Mikėnaitė (1995); Rimkus (1994), 225; Beliūnienė (1999), 132–136; Urbonienė (2015), 80–97.

³ Pavyzdžiui, Žemaitytė (1981), 252–255; Kuodienė (2004), 135–148; Kuodienė (2018), 111–120.

⁴ Mikėnaitė (1999), 116.

⁵ Galaunė (1930), 186.

⁶ Ten pat, 168, 183–188.

Motinos vaizdavimas dievdirbių kūryboje yra simptomatiškas ir praktiškai nesiskyrė nuo analogiškos dailės srities minėtuose kraštuose⁷.

Ieškant galimų liaudiškų Skausmingosios Dievo Motinos pirmavaizdžių, šiame tyrime svarbi buvo Marijos Matušakaitės monografija „Lietuvos skulptūra iki XVII a. I vidurio“, kurioje autorė nagrinėjo išlikusius minėto laikotarpio Skausmingosios Dievo Motinos atvaizdus ir ieškojo jų ikonografinių ištakų vokiškuosiuose kraštuose⁸. Kaip pastebėjo Regimanta Stankevičienė, beveik visi tyrėjai, nagrinėdami primityviąją religinę kūrybą, nurodė bendrą visos profesionaliosios bažnytinės dailės įtaką, darytą liaudies skulptūrai, grafikai bei tapybai, ypač jų ikonografijai⁹, tačiau iki šiol lieka daug neatsakytų klausimų apie konkrečius tokios įtakos būdus, kelius, ištakas. Atliekant Skausmingosios Dievo Motinos vaizdavimo liaudies dailėje tyrimą naudojomės ikonografiniais šaltiniais, publikuotais „Lietuvių liaudies meno“ albumais, parodos „Krikščionybė Lietuvos mene“ katalogu, atskirų Lietuvos muziejų fonduose saugomų liaudies meno skulptūrų rinkinių katalogais ir skaitmeniniais atvaizdais, publikuotais Lietuvos integralioje muziejų informacinėje sistemoje, Kultūros paveldo centro fototeka¹⁰.

Taigi šiame straipsnyje bandysime pateikti bent jau interpretacinės Skausmingosios Dievo Motinos vaizdavimo liaudies dailėje pirmavaizdžių paieškas. Tačiau pradžioje reikia pažymėti, kad Skausmingosios Dievo Motinos arba sinonimišką Skausmingosios Švč. Mergelės Marijos terminą naudosime, rašant apibendrintai apie ikonografinius tipus ir siužetus, kuriais siekiama įvaizdinti Dievo Motinos patirtas kančias. Skausmingosios Švč. Mergelės Marijos tema lietuvių liaudies skulptūroje vienija du skirtingus siužetus: Marija vaizduojama viena arba stovint po kryžiumi (Švč. Mergelė Marija Sopulingoji, Sopulingoj Dievo Motina). Antru atveju, Marija vaizduojama laikanti ant kelių nuimtą nuo kryžiaus

⁷ Urbonienė (2015), 80–97.

⁸ Matušakaitė (2007), 27–31, 107–110, 220–221.

⁹ Stankevičienė (1999), 14.

¹⁰ *Lietuvių liaudies menas* (1963, 1965, 1968); *Lietuvos sakralinė dailė* (2003); *Tradicinė žemaičių skulptūra* (2008); Kuodienė (1995); limis.lt.

Kristų (Pieta)¹¹. Ankstesnėse publikacijose, rašant apie pirmąjį siužetą, buvo naudojami du sinonimiški terminai – Skausmingosios kaip Sopulingosios¹², tačiau pastaruoju metu kenčiančios, po kryžiumi stovinčios Motinos atvaizdai apibūdinti yra nenusistovėjęs Sopulingosios terminas.

Skausmingosios Švč. Mergelės Marijos atvaizdų paplitimas

Lietuvos bažnytinė dailė pasižymi pakankamai gausia Švč. Mergelės Marijos ikonografija, tačiau nagrinėjant Dievo Motinos siužetus liaudies dailėje, pastebėta, kad čia ikonografija buvo žymiai skurdesnė. Iš dažniau sutinkamų paminėtini šie ikonografiniai tipai – Švč. Mergelė Marija Maloningoji, Nekaltojo prasidėjimo Švč. Mergelė Marija, Rožinio Švč. Mergelė Marija¹³. Visgi reikia pastebėti, kad absoliučiai patikimų statistinių rezultatų negalime pateikti, nes XIX a. pab. – XX a. I pusės publikacijose retai detalai minima visa Švč. Mergelės Marijos ikonografija, daug esama neidentifikuotų siužetų¹⁴. S. Urbonienė, tyrusi Švč. Mergelės Marijos atvaizdų paplitimą liaudies dailėje, padarė išvadą, kad Pieta yra absoliučiai populiariausias siužetas dievdirbių skulptūroje. Žemaitijoje ir Aukštaitijoje Pieta dominuojanti sodybų, kaimų (miestelių) bendruomeniniuose, pakelių ir antkapiniuose paminkluose, o Sopulingoji užima trečią (pakelių – ketvirtą) vietą pagal identifikuotus Švč. Mergelės Marijos siužetus¹⁵. Šių dviejų ikonografinių tipų populiarumo nepakeitė XIX a. besikeičiančios Bažnyčios tendencijos, juk anksčiau minėti Švč. Mergelė Marija Maloningosios, Nekaltojo prasidėjimo Švč. Mergelės Marijos atvaizdai – XIX a. pamaldumo išdava. Apskritai XIX a. tiek Jėzaus, tiek Švč. Mergelės Marijos ikonografijoje paplito Išganytojo meilę žmonėms įkūnijantys atvaizdai. Jėzaus ikonografijoje pastarieji nustelbė doloristinius Jėzaus siužetus. Bažnyčiai orientuojantis į savo ištakas buvo prisiminta,

¹¹ Urbonienė (2002), 290.

¹² Galaunė (1930); Mikėnaitė (1999); Urbonienė (2002), 288–314; Urbonienė (2002), 107–126; Urbonienė (2015); Lazauskaitė (2016).

¹³ Urbonienė (2002), 110.

¹⁴ Ten pat, 110, 114–115, 117–118, 121–122.

¹⁵ Urbonienė (2015), 80; Urbonienė (2002), 110, 114–115, 117–118, 121–122.

kad seniausioji krikščionių dailė nevaizdavo Jėzaus mirties ir kančių¹⁶. Tačiau priešingai nei, pavyzdžiui, Susimąsčiusio Kristaus atveju, Pietos, Sopulingosios Dievo Motinos siužetai liko aktualūs naujai bažnytinei dailei. Be to, naujoji dailė padarė įtaką šių siužetų vaizdavimui, juose atsiranda Švč. Mergelės Marijos Širdies tema su liepsnojančiu širdies simboliu.

Visgi ieškant Skausmingosios Švč. Mergelės Marijos temos populiarumo liaudies dailėje ištakų ir priežasčių, reikėtų atkreipti dėmesį į profesionalią ir pusiau profesionalią provincijos bažnytinę dailę. Nors Lietuvoje išliko mažai XVII–XVIII a. Skausmingosios Švč. Mergelės Marijos siužetus vaizduojančių kūrinių, tačiau istorinių šaltinių duomenys leidžia teigti, kad šiuo laikotarpiu dažnoje šventovėje būta vienos ar kitos ikonografijos doloristinio Marijos atvaizdo¹⁷. Antai Liepa Griciūtė-Švėrebiene, tyrusi procesijų reikmenis, pastebėjo, kas iš „peržiūrėtų Vilniaus vyskupijos bažnyčių dokumentų XVIII a. procesijų altorėliuose Sopulingoji Dievo Motina minima apie 5 proc. bažnyčių, o vėliavose – 13 proc. Žemaičių vyskupijoje XVII a. vėliavose Sopulingoji Dievo Motina minima beveik 30 proc. bažnyčių, o XVIII a. – 20 proc. Šios vyskupijos XVIII a. altorėliuose Sopulingoji Dievo Motina minima 17 proc. bažnyčių“ (1 pav.)¹⁸.

Visgi šie dokumentai neleidžia mums susidaryti viso vaizdo, kaip konkrečiai Švč. Mergelė Marija buvo vaizduojama ir kokie ikonografiniai tipai buvo populiariausi. Pavyzdžiui, XVII a. Žemaičių vyskupijos bažnyčių vizitacijos aktuose lygiagrečiai vartojami terminai lenkų ir lotynų kalbų žodžiai „Bolesna“ ir „Dolorosa“ neleidžia išskirti skirtingų atvaizdų, o net ir smulkesnių detalių paminėjimai nepagrindžia šių terminų vartosenos. Atrodo, kad abu jie vartoti sinonimiškai, o iš minėtų retkarčiais minimų smulkesnių paveikslų ir skulptūrų apibūdinimų galime teigti,

¹⁶ Smilingytė-Žeimienė (2009), 53; Urbonienė (2002), 62.

¹⁷ *Žemaičių vyskupijos vizitacijų aktai...* (2011), 69–70, 83, 126, 240, 329; *Žemaičių vyskupo Kazimiero Paco...* (2011), 63–64, 108, 122, 125, 135, 137, 205, 206, 221, 229, 311, 322, 327, 359, 362, 540, 547, 580, 590, 615, 621, 645, 667, 777, 786, 789, 803, 804, 805, 860, 883, 889, 916; *Pabaisko dekanato vizitacija...* (2010), 33, 40–41, 142.

¹⁸ Griciūtė-Švėrebiene (2011), 155.

kad XVII–XVIII a. bažnyčiose būta Sopulingosios Švč. Mergelės Marijos su vienu ar septyniais skausmo kalavijais, labai retai minimi paveikslai, vaizduojantys Mariją ir septynis jos skausmus (atskiromis senomis), o Pietos terminas pavartotas tik vieną kartą¹⁹. Visgi be atskirų tradicinių doloristinių Švč. Mergelės Marijos atvaizdų, XIX a. Skausmingosios Švč. Mergelės Marijos atvaizdų populiarumą dar labiau sustiprino sparčiai besiplėtojanti Kryžiaus kelio praktika Lietuvoje (čia galime vesti paraleles su tryliktos ir keturioliktos stoties paveikslais „Jėzus nuimtas nuo kryžiaus“, „Jėzaus laidojimas“²⁰), todėl XIX a. II pusėje bažnytinėje dailėje įsivyravę nauji Švč. Mergelės Marijos atvaizdai dievdirbių kūryboje nenustelbė ankstesnių Skausmingosios Dievo Motinos atvaizdų. Be to, reikėtų pastebėti, kad nuo pat XVI a. iki XX a. pr. Lietuvoje plito religiniai devociniai medalikėliai, paveikslėliai (abrozdėliai) su Sopulingosios ar Pietos atvaizdais²¹. Visgi svarbiausia priežastis, mūsų nuomone, būtų ta, kad nuo 1727 m. liturginiame kalendoriuje visuotinai buvo įvesta Sopulingosios Švč. Mergelės Marijos šventė, minima penktadienį prieš Verbas ir nuo 1814 m. antrą kartą metuose ši šventė buvo švenčiama rugsėjo mėn. (1814–1914 m. trečiąjį rugsėjo sekmadienį, vėliau įtvirtinta pastovi rugsėjo 15 d. data)²².

Motina po kryžiumi ir skausmo kalavijas

Sopulingosios Švč. Mergelės Marijos figūra susijusi su Nukryžiovimo scena. Tai vienas svarbiausių siužetų religinėje dailėje, o Lietuvoje kiekvienoje bažnyčioje būta sijos, ant kurios stovėjo skulptūrinė grupė su Nukryžiuotoju, šv. evangelistu Jonu ir Švč. Mergele Marija. Ankstyvosiose scenose Marija vaizduojama stovinti po kryžiumi maldai sudėjusi ar ant krūtinės sudėjusi rankas (pastarasis gestas simbolizuoja jos nuolankumą

¹⁹ *Žemaičių vyskupijos vizitacijų aktai...* (2011), 240.

²⁰ Apie šių stočių ikonografiją plačiau žr.: Giniūnienė (2013).

²¹ Rewolinski (1887), 55, 86; Fedajevs (2012), 183; Smilingytė-Žeimienė (2018), 121.

²² Šioms šventėms buvo sukurta „Sopulingosios“ litanija, Gavėnios giesmė „Apie vaitojimą Pano švenčiausios Sopulingos“, vysk. Antanas Baranauskas 1860 ar 1861 m. naujai išvertė giesmę „Stabar Mater Dolorosa“. Žr.: Vaišnora (1958), 46, 167, 187, 195.

2. Skulptūra „Sopulingoji Šv. Mergelė Marija“. Lietuva arba Latvija. XVI a. IV ketv.–XVII a. pr., XIX–XX a. pr. (rankų dalys). Notėnų Šv. kankinės Kotrynos bažnyčia. Eglės Bagušinskaitės nuotr., 2018, KPC

3. Skulptūra „Sopulingoji Šv. Mergelė Marija“. Lietuva, Žemaitija. XIX a. pab. Kretingos r., Kumpikių k. Juozo Mickevičiaus nuotr., 1973, KPC

ir paklusimą Dievo valiai). Notėnų Šv. kankinės Kotrynos bažnyčioje išlikusi šiaurės renesanso manierizmo bruožų turinti skulptūra „Sopulingoji Šv. Mergelė Marija“, kurioje Marija vaizduojama būtent su ant krūtinės sudėtomis rankomis²³. Analogiška ikonografinė schema turėjo būti paplitusi Lietuvos bažnytinėje dailėje, nes ji sutinkama ir liaudies skulptūroje (2–3 pav.).

Svarbiausias Sopulingosios Šv. Mergelės Marijos atributas yra „skausmo kalavijas (kalavijai)“, žymintys Dievo Motinos sopulius, patirtus dėl Sūnaus nuo jo kūdikystės iki palaidojimo. Iš pradžių šio ikonografinio tipo Šv. Mergelė buvo vaizduojama tik po Nukryžiuotuoju ir tik XV a. pab. – XVI a. pr. pasirodo devocinis jos vienos atvaizdas su širdį pervėrusiu kalaviju²⁴. Pirmasis kalavijas – tai Simeono žodžių, pasakytų Marijai, iliustracija: „O Simeonas palaimino juos ir tarė motinai Marijai: „Štai šis

²³ Regimanta Stankevičienė. Šv. Antano Paduviečio altoriaus su skulptūromis (6 vnt.) (Uk 14930, kitas kodas DV 4019) aprašas, 2020 m., KPC.

²⁴ Pielas (2000), 37.

skirtasis daugelio Izraelyje nupuolimui ir atsikėlimui. Jis bus prieštaravimo ženklas, ir tavo pačios sielą pervers kalavijas, – kad būtų atskleistos daugelio širdžių mintys“ (Lk 2, 34–35). Kadangi krikščioniškoje tradicijoje ir Šventajame Rašte siela sutapatinama su širdimi, tai Švč. Mergelė Marija vaizduojama su jos širdį ar krūtinę pervėrusiais kalavijais (4–7 pav.)²⁵.

Nuo XV a. Švč. Mergelė Marija jau vaizduojama ir su penkiais kalavijais, tapatinant juos su penkiomis Kristaus žaizdomis, o 1423 m. Kelno sinodas nustatė pamaldumą septyniems Marijos skausmams. Iš pradžių šis pamaldumas išplito Šiaurės Vokietijoje, Skandinavijoje ir Škotijoje, o XVI a. išpopuliarėjo visoje Europoje²⁶. Lietuvoje ne visi Švč. Mergelės Marijos Dievo Motinos skausmo temos dailėje siužetai iš profesionaliosios perėjo į liaudies dailę. Antai bažnyčių inventoriuose ar vizitacijų aktuose minimi Sopulingosios Dievo Motinos atvaizdai su septyniomis jos skausmo scenomis neįsitvirtino liaudies dailėje. Mes turime tik pavienius tokio vaizdavimo atvejus, kaip pavyzdžiui, blaivybės įvedimui paminėti atspausdintą grafikos kūrinį. Tačiau septynių sopulių pamaldumas papildė *Stabat Mater* ikonografiją, kurioje Marija vaizduojama stovinti po Kristaus kryžiumi, ir Pietą, kurioje Marija laiko savo sūnaus kūną ant kelių. Lietuvoje, kaip ir kituose kraštuose, baroko laikotarpiu pamėgtas septynių sopulių vaizdinys, kuris dažniau perteikiamas meno kūrinuose septyniais kalavijais (8–9 pav.). Be to, Švč. Mergelė Marija su perversa širdimi Lietuvoje vaizduojama ir kitose scenose – Ėmimo nuo kryžiaus, Kristaus apraudojimo, Kristaus karste kompozicijose²⁷. Visgi kada ir kaip Švč. Mergelės Marijos sopulių vaizdavimas perėjo į liaudies dailę, tiksliai negalime pasakyti, nes teturime analogiškas profesionaliosios bažnytinės dailės ir religinės

²⁵ Ten pat, 29.

²⁶ Ten pat, 38. Antrasis kalavijas simbolizuoja pabėgimą į Egiptą ir ten patirtus sunkumus, trečiasis – tai dvylikamečio Kristaus pasimetimas ir jo atradimas Jeruzalės šventykloje („Pamatę jį, gimdytojai labai nustebo, ir jo motina jam tarė: „Vaikelis, kam mums taip padarei?! Štai tavo tėvas ir aš su sielvartu ieškome tavęs“ (Lk 2, 48)). Kėtvirtasis Marijos skausmas įvairių autorių interpretuojamas skirtingai. Tai gali būti ir motinos ir sūnaus atsisveikinimas Betanijoje, Jėzaus suėmimas, Motinos ir Sūnaus susitikimas kryžiaus nešimo metu. Penktasis kalavijas – tai Nukryžiuavimas, šeštasis – Nuėmimas nuo kryžiaus ir septintasis – Kristaus guldymas į karstą.

²⁷ Beliūnienė (1999), 132, 136.

4. Skulptūra „Sopulingoji Švč. Mergelė Marija“. Lietuva.

XVI a. pab.–XVII a. Tytuvėnų Švč. Mergelės Marijos bažnyčia. Aloyzo Petrašiūno nuotr., 2010, KPC

5. Paveikslas „Sopulingoji Švč. Mergelė Marija“. Lietuva. XVIII a. vid. (paveikslas), XVIII a.

III ketv. (aptaisai). Apytalaukio Šv. Apaštalų Petro ir Povilo bažnyčia. Gabijos Surdokaitės-Vitienės nuotr., 2019

liaudies skulptūros ikonografinės tradicijas, tačiau konkrečių prototipų nepavyko nustatyti. 1732 m. Aubrey de la Motraye publikuotas žemaitiškų kryžių aprašymas leidžia daryti išvadas apie giliai įsišaknijusį liaudišką pamaldumą. Remiantis XIX a. analogijomis, prancūzo minimas mažas kopltytės ir šventųjų skulptūras galime priskirti religinei liaudies skulptūrai, apie kurios egzistavimą patikimesnių ir išsamesnių šaltinių neturime²⁸.

²⁸ Surdokaitė-Vitienė (2015), 67.

6. Skulptūra „Sopulingoji Švč. Mergelė Marija“. Lietuva, Žemaitija. 1913 m.

Kretingos r., Aukštūdžio k. Sigito Platūkio nuotr., 1974, KPC

7. Juozapas Paulauskas (1860–1945). Skulptūra „Sopulingoji Švč. Mergelė Marija“.

Lietuva, Žemaitija. XIX a. pab. Kretingos r., Kumpikių k. Juozo Mickevičiaus nuotr., 1973, KPC

Visgi šis procesas galėjo įvykti dar iki 1727 m. visuotinės Sopulingosios Švč. Mergelės Marijos šventės įvedimo, apie ką liudytų išlikusių ankstyvųjų XVI a. pab.–XVII a. I pusės profesionalių ir XIX a.–XX a. I pusės liaudiškų skulptūrų vaizdavimo paralelės. Darytume prielaidą, kad Sopulingosios Švč. Mergelės Marijos atvaizdai išplito kartu su pamaldumu Kristaus kančiai ir įsitvirtino su katalikiškos Bažnyčios reformos nuostatomis XVII a. I pusėje, kada parapijų klebonai buvo skatinami statyti kryžius. Kadangi tokie raginimai parapijų vizitacijų aktuose fiksuojami tik

9. Skulptūra „Sopulingoji Švč. Mergelė Marija“. Lietuva, Žemaitija. XIX a. pab. – XX a. pr. Klaipėdos r., Daukšaičių k. Mečislovo Sakalausko nuotr., 1965, KPC

iki XVII a. vidurio²⁹, tikėtina, kad kryžių statymas ir religinė skulptūra mažuosiuose architektūros paminkluose įsitvirtino ir tapo valstiečių gyvenimo savastimi XVII a. II pusėje ar XVIII a. pačioje pradžioje.

Pieta

Minėjome, jog Pieta yra pats populiariausias siužetas lietuvių liaudies skulptūroje. Reikėtų pastebėti, kad šio ikonografinio tipo skulptūros dar ir XX a. I pusėje radosi ir Lietuvos bažnyčių interjeruose³⁰. Pietos ikonografinis tipas susiformavo Vokietijos dailėje XIV a. I pusėje, o jo prototipu laikoma apraudojimo scena, chronologiškai esanti tarp nuėmimo nuo kryžiaus ir laidojimo³¹. Lietuvių liaudies skulptūroje plito Šiaurės Europos dailėje populiarius Pietos tipas, kai Marija ant kelių laiko horizontaliai gulintį Kristų³². Ši Vokietijoje susi-

formavusi vėlyvųjų viduramžių ikonografinė schema vėliau praktiškai nesikeitė, o savitų niuansų Marijos ir Kristaus figūrų pozų vaizdavime radosi baroko laikotarpiu, tačiau jie nenustelbė gotikos periodu susiformavusių variantų.

Lietuvos dailėje prototipo, pirmavaizdžio ir sekinio, kartotės tyrimus labai apsunkina mažai išlikusių profesionaliosios dailės kūrinių. Vandžiogalos Švč. Trejybės bažnyčioje išlikusi renesanso ir ankstyvojo baroko bruožais pasižyminti XVII a. I pusės skulptūra – tai bene anks-

²⁹ Jovaiša (2004), 251; Surdokaitė-Vitienė (2015), 58.

³⁰ Pavyzdžiui, XX a. 3–4 deš. sukurta skulptūra Mažeikių Švč. Jėzaus Širdies bažnyčioje.

³¹ Beliūnienė (1999), 134.

³² Ten pat.

← 8. Paveikslas „Sopulingoji Švč. Mergelė Marija“.

Lietuva. XVIII a. IV ketv. – XIX a. pr. Alėjų Švč. Trejybės bažnyčia. Eglės Bagušinskaitės nuotr., 2018, KPC

10. Paveikslas „Pieta“. Lietuva. XVII a. IV ketv.–XVIII a. I pusė (paveikslas), XVIII a. II pusė (aptaisai). Semeliškių Šv. Lauryno bažnyčia. Aloyzo Petrašiūno nuotr., 2003, KPC

tyviausias išlikęs kūrinys³³. XVII a. IV ketv.–XVIII a. I puse datuojamas Semeliškių bažnyčioje saugomas ant lentų tapytas paveikslas (10 pav.)³⁴,

³³ Iki šiol vieningai nesutariama dėl Marijos Matušakaitės pasiūlyto Platelių bažnyčios Pietos skulptūros datavimo ir priskyrimo gotikos stiliui, todėl šiame straipsnyje jos nenagrinėsime. Žr. Matuškaitė (2007), 109; Valinčiūtė (2002), 58.

³⁴ Asta Giniūnienė. Paveikslo „Pieta“ su aptaisais (Uk 41125) aprašas, 2016 m. KPC; *Kaišiadorių vyskupija ir jos sakralinis paveldas* (2006), 116, 118.

11. Augustinas Potockis (1884–1945). Skulptūra „Pietà“. Lietuva, Žemaitija. XX a. pr. Kelmės r., Užvenčio kapinės. Mečislovo Sakalausko nuotr., [b.m.], KPC

12. Juozapas Piaulokas. Skulptūra „Pietà“. Lietuva, Žemaitija. 1911 m. Klaipėdos r., Liepapičių k. R. Sargūno nuotr., 1977, KPC

o kiti išlikę kūriniai yra ganėtinai vėlyvi³⁵. Visgi ištyrus Lietuvos Pietas ir palyginus jas su Vidurio ir Rytų Europos liaudies daile galime kelti tam tikras hipotezes ir daryti atsargias išvadas. Visų pirma Lietuvoje buvo

³⁵ Seda dvipusis paveikslas iš procesijų altorėlio (Lietuva, XVII a. IV ketv., 1777 m. (pertapymas)), Vilniaus Šv. Mikalojaus bažnyčios reljefinė kompozicija (Vidurio Europa (?), XVIII a. III ketv.), Laukuvos bažnyčios skulptūra iš procesijų altorėlio (Lietuva, XVIII a. II pusė), Pavo-verės bažnyčios paveikslas (XVIII a. II p.–XIX a. I pusė, pertapymas 1937–1939 m.). Žr. Gabija Surdokaitė. Reljefinės kompozicijos „Pietà“ (uk 37746) aprašas, 2012 m. KPC; Asta Giniūnienė. Paveikslo „Pietà“ (uk 39958) aprašas, 2015 m. KPC; Gabija Surdokaitė. Skulptūros „Pietà“ (uk 10058) aprašas, 2014 m. KPC; Klajumienė (2005), 215–226; Asta Giniūnienė. Paveikslo „Pietà“ (uk 20320) aprašas, 2014 m. KPC; Janonienė (1997), 73, 76; Eglė Bagušinskaitė. Dvipu-sio paveikslo „Klūpantis Kristus“ / „Pietà“ (unikalus kodas 21127, kitas kodas LA 375/1) aprašas, 2017 m., KPC.

paplitęs vėlyvosios gotikos laikų vokiškuose kraštuose susiformavęs tipas. Be to, Lietuvos religinėje liaudies skulptūroje Pietos kompozicijose Jėzus beveik visada pavaizduotas sumažintų proporcijų. Paulius Galaunė ir Vytenis Rimkus atkreipė dėmesį į tai, kad Pietos vaizdavime Kristaus figūra dažnai būna kelis kartus mažesnė už Marijos, nors Kristus vaizduojamas užaugęs – su ūsais ir barzda³⁶. Rimkus manė, kad kūrinyje taip traktuotas, norint išreikšti motinos liūdesį ir skausmą. Jis buvo įsitikinęs, kad skirtingais dydžiais dievdirbiai „pabrėžia skirtingą gyvybės ir mirties reikšmę: mirtis čia mažai reikšminga, svarbiausia čia – pabrėžti motinos skausmą ir meilę“³⁷. D. Beliūnienė rašė, kad toks vaizdavimas primena vėlyvosios gotikos bruožus, kai Motina vaizduojama didesnė už sūnų ir šalia esančius angelus, tuo norint pabrėžti jos įvaizdį ir kančią (11–12 pav.)³⁸. Tokios vaizdavimo tendencijos būdingos ir kitų tautų liaudies menui³⁹, tačiau reikėtų įvertinti ir menkesnio išsilavinimo arba savamoksių dievdirbių gebėjimus suvaldyti net ir profesionaliam skulptoriui sudėtingos figūrinių kompozicijos proporcijas.

Tiek Sopulingosios Švč. Mergelės Marijos, tiek Pietos kompozicijose Lietuvoje populiariu vaizduoti angelus su žvakėmis. Nuo XV a. angelai vaizduojami kaip Kristaus apraudotojai⁴⁰. Visgi mūsų kontekste yra svarbesnė baroko kultūros įtaka, kai ne tik meno kūriniuose, bet ir ant altorių buvo statomos žvakės su jų figūromis. Raimonda Norkutė šiuos angelus identifikavo kaip serafimus, skirtingose ikonografinėse schemose adoruojančius ir laikančius žvakes. Baroko laikotarpiu suaktualinti Šventajame Rašte (Iz 6, 7) minimi serafimai, nuo Dievo altoriaus atnešantys žarijas, kuriomis buvo panaikinta Izaijo kaltė ir nuodėmės⁴¹. Visgi bažnyčių dokumentuose, aprašant doloristinius Kristaus ir Marijos atvaizdus, tokie angelai įvardijami kaip išreiškiantys skausmą⁴². Taigi tikėtina, kad

³⁶ Galaunė (1930), 187; Rimkus (1994), 225.

³⁷ Rimkus (1994), 225.

³⁸ Beliūnienė (1999), 134.

³⁹ Urbonienė (2015), 85.

⁴⁰ Beliūnienė (1999), 134; Kuodienė (2018), 113.

⁴¹ Norkutė (2010), 50.

⁴² *Žemaičių vyskupo Kazimiero Paco...* (2011), 667.

14. Paveikslas „Pietà“. Lietuva.
XVII a. I pusė. Vandžiogalos
Švč. Trejybės bažnyčia. Aloyzo
Petrašiūno nuotr., 2003, KPC

liaudiškajame pamaldume šios dvi sampratos buvo susietos.

XVI a. pab. Pietos ikonografijoje randasi transformacijų, kuriose sėdinti Motinos figūra pakeičiama stovinčia. Kauno Šv. apaštalo Petro ir Pauliaus arkikatedros bazilikos Pietos paveikslas nupieštas sekant Johano Sadelerio graviūra (1600 m.). „Paveikslas ir raižinio kompozicijų skirtumai pastebimi tik Švč. Mergelės Marijos sopuliuose (J. Sadelerio graviūroje tik vienas kalavijas ties krūtine), be to, Dievo Motinos ir Kristaus figūrų rakursai pavaizduoti veidrodiniu atspindžiu“ (13 pav.)⁴³. Panaši figūrų padėtis XVIII a. III ketv. išdrožtoje Vilniaus Šv. Mikalojaus bažnyčios reljefinėje kompozicijoje⁴⁴, o ankstesnėje Vandžiogalos bažnyčios Pietoje Kristus buvo sukomponuotas įstrižai Marijos kūno (14 pav.)⁴⁵. Visgi ši ikonografinė schema nebuvo labai išplitusi, nors rado savo vietą ir religinėje liaudies

skulptūroje (15–16 pav.). Lietuvos primityviojoje dailėje populiarsnė buvo „gotiškoji“ kompozicija, kai ant Motinos kelių gulinti Kristaus figūra komponuojama horizontalioje padėtyje.

P. Galaunė, vėliau D. Beliūnienė, išskirdami lietuviškas Pietos transformacijas teigė, kad karūna ant Dievo Motinos galvos, žvaigždžių nimbas ir liepsnojanti širdis yra tik mūsų kraštui būdingi atributai, o iš vakarų mūsų dievdirbiai perėmė septynių kalavijų simbolį ir adoruojančių angelų figūras⁴⁶. Tačiau S. Urbonienė pastebėjo, kad Slovakijos ir Čekijos

⁴³ Norkutė (2010), 50.

⁴⁴ Gabija Surdokaitė. Reljefinės kompozicijos „Pietà“ (uk 37746) aprašas, 2012 m. KPC.

⁴⁵ Šiuos ikonografinius pakitimus nustatė R. Valinčiūtė. Žr. Valinčiūtė (2002), 164.

⁴⁶ Galaunė (1930), 168, 183–188; Beliūnienė (1999), 135.

15. Skulptūra „Pietà“. Lietuva, Žemaitija. XX a. pr. Klaipėdos r., Gargždų kapinės.

Mečislovo Sakalausko nuotr., 1965, KPC

16. Skulptūra „Pietà“. Lietuva, Žemaitija. XX a. pr. Skuodo r., Šakalių k. A. Kubilo nuotr., 1961, KPC

liaudies mene Pietos panašiai vaizduojamos⁴⁷. Šie kraštai irgi pasižymi mariologinių ikonografinių atributų samplaika atskiruose siužetuose. Ji pastebėjo, kad tikrai išskirtinis Žemaitijos Pietų bruožas yra Marijos vaizdavimas su prijuoste⁴⁸. Grįžtant prie Slovakijos ir Čekijos paralelių, manytume, tai labai svarbus pastebėjimas, nes Habsburgų imperijos religinės kultūros įtaka LDK bažnytinei dailei (išskyrus pamaldumą šv. Jonui Nepomukui) praktiškai netirta, todėl ateityje ne tik Pietos, bet ir kitų atvaizdų kilmės kelių būtų galima ieškoti šiuose kraštuose.

Grįžtant prie atributų aptarimo, pastebėtiną Marijos karūną su kryželiu ir dvylikos žvaigždžių nimbą reikėtų sieti su baroko įtaka ir paliki-

⁴⁷ Urbonienė (2015), 88.

⁴⁸ Ten pat, 85.

mu⁴⁹. Stebuklingųjų paveikslų karūnavimas, jų gerbimas, Švč. Mergelės Marijos – dangaus karalienės įvaizdis visam laikui padarė įtaką liaudiškųjų Marijų vaizdavimui. Liepsnojančios širdies krūtinėje su septiniais ar vienu kalaviju simbolis taip pat sietinas ir su XIX a. religiniais dailės pokyčiais bei pamaldumo į Švč. Mergelės Marijos Širdį išpopuliarėjimu⁵⁰.

Išvados

Netolygus išlikusios ikonografinės medžiagos pasiskirstymas profesionaliojoje ir liaudies dailėje sukėlė Skausmingosios Švč. Mergelės Marijos ikonografinių pirmavaizdžių nustatymo problemas, todėl šiame tekste pateiktos tik jų interpretacinės paieškos. Apibendrinant straipsnyje išdėstytus faktus, galime teigti, kad Skausmingosios Švč. Mergelės Marijos siužetų ir jų atmainų ikonografija kartoja, XIV–XVII a. Europos ir XVI a. pab. – XVIII a. pab. Lietuvos profesionaliojoje dailėje išplitusias schemas. Tolimesnes tyrimų kryptis vertėtų nukreipti ne tik į jau įprastų Vokietijos ar Lenkijos dailę, tačiau Lietuvoje išplitusios schemos galėjo susiformuoti, veikiant ir Habsburgų imperijos religinės dailės tradicijai.

Tyrimo metu nustatyta, kad lietuvių liaudies skulptūroje galime išskirti tris Skausmingosios Švč. Mergelės Marijos siužetus – Motina po kryžiumi, septyni Dievo Motinos skausmai ir Pieta. Pirmieji du siužetai sutinkami ir profesionaliosios bažnytinės dailės pavelde, tačiau Pietos ikonografinio tipo atmainų dievdirbių kūryboje pirmavaizdžių ir analogų teko ieškoti Vidurio ir Rytų Europos kraštų dailėje. Nustatyta, kad liaudies meistrų išdrožtos Pietos išlaikė seniausias vėlyvosios gotikos laikotarpiu susiformavusius atmainas ir variantus, tačiau šio ikonografinio tipo raidai įtaką padarė ir baroko bažnytinė dailė.

⁴⁹ Apie dvylikos žvaigždžių simboliką žr. Biernacka (1987), 33; Beliūnienė (1999), 124.

⁵⁰ Apie pamaldumą Švč. Mergelės Marijos Širdžiai plačiau žr. Smilingytė-Žeimienė (2009).

Publikuoti šaltiniai

- Breslaujos dekanato vizitacija 1782–1783 m. atlikta Vilniaus vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio parėdymu*, parengė Romualdas Firkovičius, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2008.
- Lietuvių liaudies menas. Skulptūra*, kn. 1–2, sud. Paulius Galaunė, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1963, 1965.
- Lietuvių liaudies menas. Grafika, tapyba*, sud. Paulius Galaunė, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1968.
- Lietuvos sakralinė dailė. Lietuvos tūkstantmečio programos ir Jubiliejinių 2000 metų parodos „Krikščionybė Lietuvos mene“ katalogas*, t. 2: *Lietuvių liaudies menas: XV–XX a. pradžia*, sud. Dalia Bernotaitė-Beliauskienė, Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2003.
- Kaišiadorių vyskupija ir jos sakralinis paveldas*, sud. Svetlana Poligienė, Vilnius: Savastis, 2006.
- Pabaisko dekanato vizitacija 1782–1784 m.: atlikta Vilniaus vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio parėdymu*, parengė Antanas Baliulis, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2010.
- Tradicinė žemaičių skulptūra: „Alkos“ muziejaus rinkinys*, sud. Elvyra Spudytė, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2008.
- Ukmergės dekanato vizitacija 1784 m. atlikta Vilniaus vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio parėdymu*, parengė Sigitas Jegelevičius, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2009.
- Vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio Kauno dekanato vizitacija. 1782 m.*, parengė Vytautas Jogėla, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2001.
- Žemaičių vyskupijos vizitacijų aktai (1611–1651 m.)*, parengė Liudas Jovaiša, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2011.
- Žemaičių vyskupo Kazimiero Paco 1675–1677 m. sudaryti vizitacijų aktai*, parengė Mindaugas Paknys, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2011.

Literatūra

- Beliūnienė Dalia, Marijos vaizdavimas senojoje lietuvių liaudies skulptūroje, *Lietuvos dailės muziejaus metraštis*, 1999, t. 3, p. 123–141.
- Biernacka Małgorzata, Niepokalanie Poczęcie, *Ikona grafia nowożytniej sztuki kościelnej w Polsce*, t. 1: *Maryja Matka Chrystusa*, sud. Janusz St. Pasierba, Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej, 1987, p. 27–93.

- Fediajevas Olegas, Religiniai medaliukai iš Trakų Šv. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčios archeologinių tyrinėjimų 2008–2011 metais, *Numizmatika*, 2012, t. 9–12, p. 171–194.
- Galaunė Paulius, *Lietuvių liaudies menas: jo meninių formų plėtojimosi pagrindai*, Kaunas: L.U. Humanitarinių mokslų fakultetas, 1930.
- Giniūnienė Asta, *Kryžiaus kelias Lietuvoje XVIII a. II pusėje–XX a. pradžioje: sklaida ir raiška*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2013.
- Griciūtė-Šverbienė Liepa, Marijos atvaizdas procesijų vėliavose ir altorėliuose, remiantis XVII–XVIII a. rašytiniais šaltiniais, *Virgo venerabilis: Marijos paveikslas Lietuvos kultūroje*, sud. Gabija Surdokaitė, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2011, p. 147–175.
- Janonienė Rūta, Sedos Šv. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia: mecenatai ir kūrėjai XVI–XIX amžiais, *Seda. Parapijos istorija ir dailės paminklai* (Žemaičių praeitis, t. 5), sud. Adomas Butrimas, Povilas Šveberas, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, Žemaičių akademija, 1997, p. 72–79, 91–94.
- Klajumienė Dalia, Laukuvos ir Požerės bažnyčių interjerų dekorų paveldas, *Laukuva*, sud. Virginijus Jocys, Vilnius: Versmė, 2005, p. 215–226.
- Kuodienė Marija, *Lietuvių liaudies tapyba. Senoji lietuvių liaudies tapyba XVII–XX a. pr. Šiuolaikinė lietuvių liaudies tapyba*, Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 1995.
- Kuodienė Marija, Joniškio apylinkių senosios liaudies skulptūros apžvalga, *Senosios Žiemgalos istorinis ir etnokultūrinis paveldas*, sud. Robertas Jurgaitis, Ernestas Vasiliauskas, Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2004, p. 135–148.
- Kuodienė Marija, Liaudies meistras ir dievdirbys Simonas Saročka, *Lietuvos dailės muziejaus metraštis*, 2018, t. 20, p. 111–120.
- Matušakaitė Marija, *Lietuvos skulptūra iki XVII a. vidurio*, Vilnius: Aidai, 2007.
- Matušakaitė Marija, Platelių bažnyčios Pieta, *Kultūros paminklai*, 1996, [Nr.] 3, p. 179–185.
- Mikėnaitė Akvilė, Lietuvių liaudies tradicinė skulptūra. Iš Lietuvos dailės muziejaus rinkinių, *Liaudies kultūra*, 1995, Nr. 1, p. 5–17.
- Mikėnaitė Akvilė, Lietuvių liaudies tradicinė skulptūra, *Lietuvos dailės muziejaus metraštis*, 1999, t. 3, p. 106–122.
- Norkutė, Raimonda, *Angelių ikonografija Lietuvos bažnytinėje dailėje (XVI–XVIII a.)*, Daktaro disertacija, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2010.
- Perkowski Józef, O żmudzkich figurkach ludowych Matki Boskiej i Christusa „Smutkielisa“, *Dzień Kowieński*, 1929, Nr. 195, p. 2; Nr. 201, p. 3; Nr. 204, p. 2; Nr. 205, p. 2.
- Pielas Magdalena, *Matka Boska Bolesna*, Kraków: Universitas, 2000.
- Rewolinski Teofil, *Medale religijne odnoszące się do kościoła katolickiego we wszystkich krajach dawnej Polski*, Kraków: Druk Wł. L. Anczyca i Spółki, 1887.

- Rimkus Vytenis, Liaudies meistrų Pieta, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos XVI suvažiavimo pranešimų tezės*, Alytus: Alytaus Angelų Sargų bažnyčios religinės bendruomenės leidykla, 1994, p. 225.
- Rimkus Vytenis, Pietos meninis vaizdas: [šv. Marijos vaizdavimas tradicinėje liaudies skulptūroje], *Pieta lietuvių liaudies dailėje: respublikinės konferencijos, vykusios 1995 m. vasario mėn. 2 d. Šiaulių „Aušros“ muziejuje, pranešimų tezės*, Šiauliai: Aušra, 1995, p. 9–11.
- Smilingytė-Žeimienė Skirmantė, *Lietuvos bažnyčių dailė: XX a. I pusė*, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2009.
- Smilingytė-Žeimienė Skirmantė, Devociniai paveikslėliai – vakarykščio pasaulio atšvaitai, *Vakarykščio pasaulio atgarsiai*, sud. Margarita Matulytė, Romualdas Juzefovičius, Rimantas Balsys, Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2018, p. 119–128.
- Stankevičienė Regimanta, Švč. Marijos Maloningosios siužetas Lietuvos liaudies dailėje, *Menotyra*, 1999, Nr. 2, p. 14–31.
- Surdokaitė-Vitienė Gabija, XVI–XVIII a. religiniai paminklai LDK: dokumentų liudijimai, paminklų funkcijos ir paplitimas, *Menotyra*, 2015, Nr. 1, p. 45–72.
- Šinkūnaitė, Laima, Viešpaties Jėzaus Kristaus apraudojimo paveikslas iš Kauno arkikatedros bazilikos, *Logos*, 2003, t. 32, p. 155–160.
- Urbonienė Skaidrė, Švč. Mergelė Marija tradicinėje lietuvių liaudies skulptūroje ir papročiuose, *Liaudies kultūra*, 1998, Nr. 4, p. 28–29.
- Urbonienė Skaidrė, Stebuklingosios Švč. Mergelės Marijos skulptūros kaimo kultūroje, *Virgo venerabilis: Marijos paveikslas Lietuvos kultūroje*, sud. Gabija Surdokaitė, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2011, p. 176–196.
- Urbonienė Skaidrė, Šilalės valsčiaus kryždirbystės, *Šilalės valsčius*, sud. Edvardas Vidmantas, Albina Aukšoriūtė, Edita Korzonaitė, Vilnius: Margi raštai, 2006, p. 558–573.
- Urbonienė Skaidrė, Švč. Mergelės Marijos vaizdavimas tradicinėje lietuvių liaudies skulptūroje, *Nuo kulto iki simbolio*, sud. Elvyra Usačiovaitė. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2002, p. 288–314.
- Urbonienė Skaidrė, Tradicinės lietuvių liaudies skulptūros siužetų pasiskirstymas, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, 2002, t. 21, p. 107–126.
- Vaišnora Juozas, *Marijos garbinimas Lietuvoje*, Roma: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 1958.
- Valinčiūtė, Rima, Vandžiogalos bažnyčios Pieta [Kauno rajonas], *Logos*, 2002, Nr. 31, p. 162–169.
- Žemaitytė Zita, Senoji Žemaitijos liaudies skulptūra ir jos meistrai, *Dailėtyra*, 1981, p. 252–255.

Gabija Surdokaitė-Vitienė

The theme of the Sorrowful Virgin Mary in Lithuanian folk art: the question of the derivation and popularity

Summary

The article analyses the subjects of the Sorrowful Virgin Mary and their varieties in Lithuanian folk art. The uneven distribution of the surviving iconographic material in professional and folk art impedes the identification of the prototype. Therefore, this text presents only their interpretive searches. Summarising the facts discussed in the article, we can state that the iconography of the Sorrowful Virgin Mary and their varieties repeat the common schemes of the European and Lithuanian professional art from the fourteen to the seventeen and from the late sixteen to the eighteen century, respectively. In addition, further research should be directed to the already known German or Polish art and the school of the religious art of the Habsburgs Empire.

The study has shown that in the Lithuanian folk sculpture, we can distinguish three scenes of the Sorrowful Virgin Mary: the Virgin Mary under the Cross, Our Lady of the Seven Sorrows and Our Lady of Pietà. The first two plots are also found in the heritage of professional church art. However, prototypes and analogues of Pietà iconographic type had to be searched in the works of god carvers in Central and Eastern Europe. As a result, it was established that the Pietà, carved by folk masters, has preserved the oldest varieties of the late Gothic. However, the development of this iconographic type was also influenced by Baroque ecclesiastical art.

Keywords: Sorrowful Virgin Mary, Our Lady of Pietà, iconography, Lithuanian church art, tradition